

Elmar MAMMADYAROV

Azerbaycan Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı

AZERBAYCAN DİPLOMASİSİ 100 YAŞINDA: ZAMAN VE MEKAN KAVŞAĞINDA ULUSAL ÇIKARLARI KORUMAK

9 Temmuz 1919'da Azerbaycan Halk (Demokratik) Cumhuriyeti (ADC) Hükümeti Dışışleri Bakanlığı sekreteryasına ilişkin geçici bir yönetmelik kabul etti. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 24 Ağustos 2007 tarihli kararnamesi gereğince, bu tarih Azerbaycan'ın diplomatik misyon mensuplarının Günü olarak tesis edilmiştir. ADC'nin uluslararası alanda ilk adımlarını atmış olduğu dönemden bizi yüzyıl ayırıyor. Bu, - Birinci Dünya Savaşı'nın alevleri içinde yok olan

eski imparatorlukların çöküşünü, Müslüman Doğu'da ilk cumhuriyet biçiminde Azerbaycan'ın bağımsızlığını, bu bağımsızlığın kaybını, yetmiş yıl boyunca SSCB'nin bir parçası olmayı, çeyrek asrı aşkın bir süredir bölgede ve dünyadaki konumunu sürekli olarak güçlendiren Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 1991'de bağımsızlığının yeniden ilan edildiği yeni bir tarihi başarıyı ihtiva eden inanılmaz hızlı bir yüzyıldı.

Tüm bu süre zarfında, küresel güçlerin çıkarlarının

Azərbaycan Cumhuriyyəti Dışışleri Bakanı Elmar Mammadyarov

kesiştiği ve genellikle farklı açılardan açıkça çarpıştığı bir alanda bulunan, keskin tarihsel kırılmalarda, zgrlğn korumak için sarsılmaz bir irade gösteren Azerbaycan halkı, kendine özgü zengin devletçilik geleneklerini, onların milli bilinçte kök salmış srekliiliğini açıkça sergilemektedir.

Geçen bu yüz yıl, aslında, Azerbaycan'ın modern devletçiliğinin oluşum ve gelişiminin tarihi haline gelmiştir. Tarihimizin cumhuriyet döneminin bir boşluktan ortaya çıkmadığı, tüm öncekiler tarafından organik olarak hazırlandığını belirtmek gerekir. Büyük İpek Yolu'nun kavşak noktalarından birinde yerleşen Azerbaycan, Napolyon'a mal edilen haklı bir değimi kendi örneğinde hissetmiştir: "Coğrafya kaderdir". Bu denli zor bir ortamda dış politikaların kendi çıkarlarını ilerletme mekanizmaları, onların yakın ve uzak devletlerin istekleriyle olan mutabakatları atalarımıza hiç de yabancı değildi. Çeşitli ülkelerin arşivlerinde, ortaçağ Azerbaycan devletleri ile Avrupa, Rusya ve Asya sarayları arasındaki karşılıklı elçiliklere dair çok sayıda belgeler bulunuyor. O dönemin en önemli fiğrlerinden biri, 15.yüzyılda yaşamış ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun'dur. Devlet işlerinde aşırı öngörülü olan Sara Hatun, sürekli olarak

nemli müzakereleri yürütüyordu, hatta Osmanlı padişahı II.Mehmet'le bir anlaşma imzalamayı da başarmış, bununla da, İslam dünyasında adını ilk kadın diplomat olarak tarihe yazmıştır.

19.yüzyılda Azerbaycan halkı, böyle bir zengin tarihsel temel üzerinde yeni bir sosyo-politik topluluğa – ulusa dönüşmeye başlamıştı. Bu süreç, birçok Doğu Avrupa lkeleri ile eşzamanlı olarak devam etti ve daha sonra Azerbaycan'da parlamenter cumhuriyet modelini gerçekleştiren bir devletin ilan edilmesine neden oldu. Ulusal Konsey'in 28 Mayıs 1918 yılında kabul ettiği Bağımsızlık Bildirgesi'nde bildiriliyordu: "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, millet, din, sosyal statü ve cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm vatandaşlara medeni ve siyasi haklarını garanti eder". Belgede ayrıca "uluslararası toplumun tüm yeleri ile iyi komşuluk ilişkileri kurma" isteği de vurgulanıyordu. Elbette, Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği, Bolşevizm yayılcılığı ve Ermenistan'ın saldırganlığının arttığı bir süreçte ADC'nin var olduğu dönem, Azerbaycan'ın dış politika ilişkilerinin gelişimi açısından huzursuz ve çalkantılı olduğu kadar da belirleyici idi. O dönem Bakde, aralarında ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, İsveç, İsviçre, Belçika, İnan, Polonya, Ukrayna vb. bulunduğu 16 dev-

*I.Şah İsmail yabancı elçileri kabul ederken.
17.yüzyıl Tebriz minyatür*

letin diplomatik misyonu faaliyet göstermekteydi. ADC Hükümetinin, Paris Barış Konferansı'ndaki heyet de dahil olmak üzere, Gürcistan, Ermenistan, Türkiye, Ukrayna ve diğer ülkelerde diplomatik ve konsolosluk temsilcilikleri bulunuyordu. ADC Hükümetinin, aydınlatma çalışmaları ve yabancı devletlerle karşılıklı işbirliği yönünde devamlı yürüttüğü faaliyetler sayesinde, 11 Ocak 1920'de, ADC Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi tarafından fiilen tanındı. Ne yazık ki, 28 Nisan 1920'de 11.Kızıl Ordu'nun baskısı altında ADC'nin düşüşü, Azerbaycan'ın bağımsızlığının uluslararası arenada tanınma sürecini mantıklı bir şekilde sona ermesini – Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesine müsaade etmedi.

*I Şah Tahmasb yabancı elçileri kabul ederken.
Çehel Sütun Sarayındaki fresk. İsfahan*

I Şah Abbas yabancı elçileri kabul ediyor. Çehel Sütun Sarayındaki fresk. İsfahan

Atropat ile Büyük İskender'in görüşü. Ressam E.Memmedov. Azərbaycan Milli Tarih Müzesi (MATM)

Şirvan beylerbeyi Abdulla Han, Avrupalı gezgin Anthony Jenkinson'u kabul ederken. Ressam O.Sadıkzade. MATM

Bununla birlikte, Bakanlar Kurulu üyelerinin beş kez birbirinin yerine geçtiği, uluslararası konjonktürün hızla değiştiği bir dönemde ADC'nin çalkantılı 23 ayı, Azerbaycan'ın yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler kurma yeteneğini ve bu türden olan etkileşimin geliştirilmesine odaklandığını sergiledi.

Bu durum, 1920 Nisan'da iktidara gelen yeni Bolşevik yöneticiler tarafından bile göz ardı edilemezdi. Böylece, 1921 yılının sonuna kadar Azerbaycan SSC Dışişleri Bakanlığı görev yapmış, 1923 yılına kadar da bir dizi yabancı devlet misyonları Bakü'de bulunmaya devam etmiş, Ankara'da Sovyet Azerbaycan'ının Büyükelçiliği

Şirvanşahlar devletinin elçisi Moskova'ya varmıştır. 15.yy. Ressam E.Memmedov

*Azerbaycan SSC'nin Türkiye Büyükelçiliği binası.
Ankara, 1921*

faaliyetini yürütmüştür. Ancak daha sonra, Transkafkasya SFSC'nin oluşumu ve SSCB'ye dahil edilmesiyle birlikte, Azerbaycan'ın dış politika alanındaki faaliyetlerini ve dış dünya ile ilişkilerini sınırlamak için bir politika izlenmeye başladı. 1944 yılına kadar, Azerbaycan, diğer Birlik ülkeleri gibi, dış politika temaslarını sürdürmek için resmi haklarından bile mahrum edildi. Ancak, 1944'te Moskova'da İkinci Dünya Savaşı'nın zaferle sona ermesini beklerken, tamamen sembolik de olsa SSCB cumhuriyetlerinde, 1946'da bakanlıklara dönüştürülen Dışişleri Halk Komiserliklerinin tekrar çalışmalarına devam etmelerine karar verildi. Bununla birlikte, 1968 yılına kadar bu kurumların faaliyetleri o kadar bağımsızdı ki, çoğu Birlik ülkelerinde bakanlık görevindeki kişiler, BM'de temsilcilikleri bulunan Ukrayna ve Belarus hariç, bu görevi aynı zamanda diğer görevlerle birlikte yürütüyordu. Ancak 1968'den itibaren Bakü, Dışişleri Bakanı'nın sadece diplomatik çalışmalara odaklandığı ilk başkent oldu.

Genel olarak, diğer birçok alanda olduğu gibi, Haydar Aliyev'in Sovyet Azerbaycan'ına başkanlık ettiği dönem, Dışişleri Bakanlığı'nın işleyişi, daha sonra genç Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diplomatik kadrolarının temelini oluşturan bu profesyonel sınıfın ortaya çıkması ile belirlendi.

1991'de devlet bağımsızlığını yeniden kazanmış ve 2 Mart 1992'de Birleşmiş Milletlerin tam üyesi olan Azerbaycan, 20. yüzyılın başlarında olduğu gibi, Ermenistan Cumhuriyeti'nin saldırganlığıyla karşı karşıya kaldı. Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını ele geçirmek için yasadışı güç kullanımı peşinden, Hocalı soykırımı da dahil olmak üzere büyük etnik temizlik, uluslararası insancıl hukuk ihlallerini getirdi. Azerbaycan, çeyrek asırdan fazla bir süredir, toprak bütünlüğünü ve yerlerinden edilmiş göçmenlerin Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde ve halen işgal altındaki idari bölgelerdeki yerlerine dönme haklarını kazanmaları için mücadele etmektedir.

Mevcut durumda, Ermenistan'ın askeri saldırganlığının sonuçlarının ortadan kaldırılması, uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin özlü ve sonuç odaklı yoğun müzakerelerle barışçıl bir şekilde çözmeye çalıştığı öncelikli ve en önemli görevidir. Bilindiği üzere, BM Güvenlik Konseyi 1993'de 822, 853, 874 ve 884 sayılı 4 karar almıştır ve bu kararlarla, Azerbaycan'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünü ve Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan'ın bir parçası olduğunu desteklediğini teyit etmiş, saldırganlığı ve toprakların işgalini kınamış ve işgalci güçlerin derhal ve koşulsuz olarak geri çekilmesini istemiştir.

Ermenistan uzun yıllardır, güç kullanılmaması, uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesi, devlet sınırlarının dokunulmazlığı ve devletlerin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gibi uluslar arası yükümlülüklerini yerine yetirmekten kaçınarak, barış sürecini her türlü olarak baltalamaya çalışıyor. Bununla birlikte, böyle bir davranış çizgisi ülkeyi, yalnızca komşularla olan ilişkileri normalleştirerek ve işgalci niyetlerinden vazgeçerek çıkılması mümkün olacak bir çıkmaza sokmuştur. Ermenistan yönetiminin biran önce bu gerçekleri kabul etmesi ve işgal ettiği topraklarımızdan askeri güçlerini geri çekmek için siyasi irade göstermesi, bölgede kalıcı barış, güvenlik, refah ve sürdürülebilir kalkınma için koşulların sağlanması yönünde çalışmaları başlatabilecektir.

Öte yandan, Azerbaycan devletinin izlediği dengeli ve çok yönlü dış politika, Azerbaycan'ın uluslararası saygınlığını ve uluslararası ilişkiler alanındaki önemini tutarlı bir şekilde güçlendirmektedir. İki ve çok taraflı yönlerde eşit bir temelde karşılıklı yarara dayalı işbirliğini geliştiren Azerbaycan, dış ilişkiler ve ortaklıkların teşviki yoluyla ulusal ilerlemenin ihtiyaçlarını karşılamak için amaçlı bir yol izlemektedir. Dolayısıyla, tüm komşu devletlerle, doğal olarak Ermenistan hariç, başarılı bir şekilde çeşitli işbirlikleri gelişmektedir. Azerbaycan, Doğu-Batı, Kuzey-Güney, Güney-Batı koridorları çerçevesinde lojistik projelerin uygulanması için transit olanaklarını sunmaktadır. Uzun yıllar boyunca büyük gelir sağlayan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Güney Gaz Koridoru çerçevesinde çalışmaların aktif bir şekilde tamamlandığı yerlerde, ülkemizin zengin enerji potansiyelini ortaya çıkarma çalışmaları devam etmektedir. Azerbaycan, 2018'de Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmenin imzalanmasıyla sonuçlanan ve bölgenin barış, iyi komşuluk ve işbirliği alanına dönüştürülmesi için ortam oluşturan

Hazar Denizi'ne kıyısı olan devletlerle diyalogda aktif bir şekilde yol almaktadır. Tüm bunlar, küresel ekonomik büyümeyi baltalayan krizin olumsuz etkilerini en aza indirmemize yardımcı oldu. Azerbaycan, 2019'dan itibaren, 2011'de katıldığı ve Birleşmiş Milletler'den sonra ikinci en büyük uluslararası platform olan Bağlantısızlar Hareketi'nin başkanlığını üstlenmiştir.

Bu şekilde biriken iç potansiyel daha sonra çeşitli uluslararası kuruluşlarda ve girişimlerde Azerbaycan'ın başarılarına dönüşmektedir. Dolayısıyla, 2012-2013'te BM Güvenlik Konseyi'ne daimi olmayan üyelikten sonra, Azerbaycan 176 oyla 2017-2019 dönemi için BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi üyeliğine seçilmiştir. Teşkilatın nispeten yeni bir üyesinin başkanlık etmeye hazırlanıyor olması, en büyük gösterge niteliğindedir. Avrupa Birliği ile işbirliğinin geliştirilmesinde önemli ilerleme kaydedilmesinin yanı sıra NATO, Şanghay İşbirliği Teşkilatı, Arap Ülkeleri Birliği, Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Teşkilatı ile işbirliğinin sürekli geliştirilmesi de, faaliyetlerimiz için ulusal çıkarlarımızı temsil etme ve savunma konusunda olumlu bir zemin yaratmaktadır. Aynı zamanda, Azerbaycan, üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar çerçevesindeki işbirliğinde aktif rol almaktadır. AGİT, İslam İşbirliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Devletlerin İş-

birliği Konseyi, BDT, GUAM, Avrupa Konseyi ve KEİ – bu türden olan çok taraflı formatlardan sadece birkaçıdır. Azerbaycan'ın uluslararası ilişkiler sistemindeki yeri ve rolü hakkında konuşacak olursak, ülkemizin sadece ana güç merkezlerinden iletilen sinyallerin bir alıcısı olarak değil, aynı zamanda dünya gündeminin belirlenmesine somut bir katkıda bulunan aktif bir üretici olarak hareket ettiği de belirtilmelidir. Son yıllarda Bakü, kültür, din ve medeniyetler diyalogunun değerlerini geliştirmek için önde gelen platformlardan biri olarak kendini kanıtlamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in girişimi ile 2008 yılında başlatılan Bakü süreci, küresel düzeyde insancılığın en yüksek değerlerini teşvik etmede etkili bir faktör haline gelmiştir. Bugün, Azerbaycan diplomasisi, geçtiği bir asırlık dikenli yollara onurlu bir şekilde göz atarak, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 2018 Dünya Bakü Forumu'nda seslendirdiği sözleri tekrarlayabilir: "İlk Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucuları, Azerbaycan'ın bugün nasıl geliştiğini görme şansına sahip olsalardı, kesinlikle bizlerle gurur duyacaklarını düşünüyorum. Biz de onlarla gurur duyuyoruz. İnsanların ancak bağımsız olarak başarıya ulaşabileceğini kendimize ve tüm dünyaya göstermekteyiz. Bunun en iyi örneği Azerbaycan'dır".

*Azerbaycan SSC'nin Türkiye Büyükelçiliği binası açılış töreni.
Mustafa Kemal Paşa Atatürk'ün sağında Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilov. Ankara, 18 Kasım 1921*

